

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหาการวิจัย

เกือบหนึ่งทศวรรษที่ปัญหาความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังคงดำรงอยู่ และมีผู้ได้รับความเสียหายและได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ดังกล่าวมากมาย ไม่ว่าจะเป็นประชาชนทั่วไป เจ้าหน้าที่ของรัฐ ผู้ได้รับความเสียหายหรือได้รับผลกระทบจากการกระทำของเจ้าหน้าที่ของรัฐ และถูกกระทำโดยผู้ก่อเหตุรุนแรง รวมจำนวนไม่น้อยกว่า 20,000 ราย (รวบรวมข้อมูลจากศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้และมูลนิธิศูนย์ทนายความมุสลิม เมื่อวันที่ 19, 21 ตุลาคม 2555)

ตลอดระยะเวลา 9 ปี (พ.ศ.2547-2555) สถานการณ์ที่เกิดขึ้นถูกนำเสนออย่างต่อเนื่องโดยสื่อกระแสหลักทั้งของรัฐและสื่ออื่น ในรูปแบบต่างๆ อาทิ ข่าวรายวัน การรายงานเหตุการณ์ การวิเคราะห์ปัญหาและข้อสมมติฐานต่างๆ เกี่ยวกับสาเหตุและผู้ก่อเหตุความรุนแรง สื่อเหล่านั้นมักพุ่งเป้าไปที่คนมลายูมุสลิมซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า สารที่ถูกนำเสนอผ่านสื่อนอกจากกำหนดทิศทางการรับรู้ของคน เช่น นำเสนอเกินจริง นำเสนอเรื่องที่ไม่ดีมากกว่าเรื่องดี ๆ ฯลฯ รูปแบบการนำเสนอยังมีผลต่ออารมณ์ความรู้สึก และทัศนคติของผู้รับสาร

การประกอบสร้างความจริงเพียงบางส่วนของข่าวและเผยแพร่ข่าวออกไปในลักษณะข้างต้น ไม่เพียงส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของจังหวัดชายแดนใต้ ให้ดูโหดร้าย น่าสะพรึงกลัวเหมือนหนึ่งเป็นดินแดนอันป่าเถื่อน หากยังทำให้คนมลายูมุสลิมถูกมองด้วยสายตาแบบเดียวกัน ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นส่งผลให้สื่อมวลชนไม่อาจดำรงสถานะของการเป็นพื้นที่สื่อสารสาธารณะได้อีกต่อไป หากแต่กลายเป็นพื้นที่ในการสร้างความจริงเสมือนให้แก่สังคม (สรุปจากพิจิตรา ศุภสวัสดิ์กุล. 2550. หน้า 145-146)

ความเคลือบแคลงของผู้คนที่มิต่อสื่อสารณื่อดังกล่าว ทำให้บทบาทของวรรณกรรมถูกหยิบยกขึ้นมาเปรียบเทียบในฐานะภาพเสนอ (representation) ความจริงของชีวิตและสังคมที่เข้าไปทดแทนส่วนที่ขาดหายไปจากสื่อมวลชน ซึ่งสอดคล้องอย่างยิ่งกับความเห็นของชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (2551. หน้า 221) ที่ว่า “การบอก ‘ความจริง’ ผ่านนิยายอาจทำให้การบอก ‘ความจริง’ เป็นไปได้ยิ่งกว่าจะใช้สื่อชนิดอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นงานวิชาการหรือข้อเขียนในหนังสือพิมพ์” หรือความเห็นของไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2551. หน้า 321) ที่ว่า “วรรณกรรมเป็นพื้นที่ที่สามารถพูดหรือคิดในสิ่งที่พูดหรือคิดไม่ได้” เช่นเดียวกับ ไชยยันต์ ไชยพร (2551. หน้า 172) ที่มองว่า “ตัวบท-งานเขียน” (Texts) มิได้ลดทอนประโยชน์หรือ “ความจริง” ในงานดังกล่าว แต่กลับเปิดให้เห็น “ความอุดมรุ่มรวย” ของ “ตัวบท-งานเขียน” ที่เราสามารถตีความนัยทางความหมายต่างๆ ได้มากขึ้นกว่าเดิม และสร้างความเข้าใจได้มากขึ้นกว่าเดิมด้วย” นอกจากนี้ “ยังเป็นการกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิด ทำให้เราพินิจโลกและชีวิตได้อย่างลุ่มลึกและด้วยใจที่เปิดกว้าง” (กุสุมา รักขมณี. 2548. หน้า 153, 156) ความคิดเห็นดังกล่าวอาจทำไม่ได้ในสื่อสารณาดังกล่าว

แม้แต่นักเขียนเองยังพยายามสื่อให้ผู้อ่านตระหนักถึงความจริงในวรรณกรรม ดังเช่น นิพพานฯ ได้บอกเล่าที่มาของนวนิยายเรื่องผีเสื้อและดอกไม้ว่า “ชีวิตที่ปรากฏในผีเสื้อและดอกไม้ บางคนมีตัวตนจริงและยังมีชีวิตอยู่ บางคนได้ตายไปแล้ว...สิ่งที่ไม่อาจลืมได้จนกระทั่งบัดนี้ คือ ความขอบคุณที่มีต่อเด็กๆ ซึ่งเชื่อมโยงมาจนกระทั่งเป็นนวนิยาย...บางคนไม่เพียงแต่บอกเล่าวิธีการเท่านั้น แต่ยังถึงกับลงมือสอนให้รู้จักของจริง” (2546. หน้า 3) ในท่วงทำนองเดียวกัน ชบาบาน เขียนไว้ใน ที่มาของแว้งที่รักว่า

“ผู้คนในเรื่องมีตัวตนจริงทั้งสิ้น...บ้านแสนสุขของเราอยู่แม้จะเหลือแต่ส่วนที่เคยเป็นครัว เพราะถนนหลวงได้ตัดผ่านตัวเรือนใหญ่ไปสู่ชายแดนที่ด่านบูเกะตา และสู่ป่าดงดิบฮาลา-บาลา... ครูหลายคนของข้าพเจ้าฝังชีวิตอยู่ที่แว้ง ไม่ยอมย้ายไปไหนเพราะความน่าอยู่ของอำเภอชายแดน ใต้สุดแห่งนี้” (2551. หน้า 9)

ภาพแทนความจริงที่ถูกนำเสนอผ่านวรรณกรรมทำให้เราไม่อาจปฏิเสธได้ว่า สิ่งที่คุณการ เลือกและประกอบวัสดุของงานเขียนนั้น คือโลกทัศน์หรือวิธีคิดของผู้แต่งอันมีที่มาจากความรู้ ความ เข้าใจในโลก ชีวิตและปัญหาของมนุษย์ (สรุปความจากดวงมน จิตรจักษ์. 2542. หน้า 44-45) ซึ่ง สอดคล้องกับความเห็นของ สถาพร ศรีสังข์ จั๊จ ว่า “การสร้างสรรคงานวรรณกรรมเกิดจากการ บูรณาการเงื่อนไขสองประการเข้าด้วยกัน คือ พลังข้อมูลที่เกิดจากการรับรู้ทางภาวีสัย (objective) หรือเรื่องราวทางสังคม บริบทสังคม ปรากฏการณ์ทางสังคมต่างๆ และพลังทางอัตวิสัย (subjective) ซึ่งหมายถึงเรื่องราวเฉพาะตัว เช่น อัตลักษณ์ ตัวตน เป็นต้น (สรุปจากการสัมภาษณ์สถาพร ศรีสังข์ เมื่อวันที่ 19 มิถุนายน 2555) ด้วยเหตุนี้ วรรณกรรมจึงถูกประกอบสร้างขึ้นด้วยมิติที่หลากหลาย ทั้ง มิติสังคม มิติประวัติศาสตร์ มิติวัฒนธรรม และมิติอื่นๆ (رينฤทัย สัจจพันธุ์. 2554. หน้า 18)

วรรณกรรมไทยร่วมสมัยประเภทนวนิยายและเรื่องสั้นจึงมิได้เป็นเพียงเรื่องแต่ง (fiction) ที่ ปราศจากความจริงทางสังคม และนักเขียนไม่ได้มีบทบาทเป็นเพียงผู้สร้างสรรค์ผลงานทางวรรณศิลป์ เท่านั้น หากยังทำหน้าที่บอกเล่า ตีแผ่ชีวิตและสังคมของมนุษย์อย่างถึงรากถึงโคน อาจกล่าวได้ว่า วรรณกรรมได้ข้ามกรอบข้อจำกัดของการเป็นเพียงเรื่องแต่งไปสู่ภาพแสดงแทนของชีวิตและสังคมผ่าน สายตาของผู้เล่าเรื่อง

อย่างไรก็ตาม คุณค่าความเป็นมนุษย์ของคนที่เคยอยู่ร่วมกันในสถานการณ์ความไม่สงบใน จังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้ถูกกระทำให้ตกต่ำลงหรือสูญหายไปผ่านความรุนแรงในรูปแบบต่างๆ ทำให้ ผู้วิจัยตั้งคำถามกับตัวบทวรรณกรรมร่วมสมัย ที่มีเนื้อหาและฉากของเรื่องอยู่ในบริบทจังหวัดชายแดน ดังกล่าว ทั้งในแง่ความต่อเนื่องยาวนานและการรับรู้ของประชาคมวรรณกรรมที่มีต่อนวนิยาย และบท วิจัย ความร่วมสมัยในเหตุการณ์ ความร่วมสมัยด้านแนวคิด ที่สอดคล้องกับประเด็นทางสังคมและ ประเด็นทางจริยธรรม รวมถึงคุณค่าของตัวบทเอง (رينฤทัย สัจจพันธุ์. 2554. หน้า 15-17; รินฤทัย สัจจพันธุ์. 2526. หน้า 1; สุมาลี นิมนานภาพ. 2528. หน้า 4) วรรณกรรมดังกล่าวจึงเป็นภาพเสนอ เรื่องราวและปัญหาในพื้นที่ซึ่งประกอบด้วยประสบการณ์ ความรู้สึกนึกคิด และมุมมองที่หลากหลาย ของผู้เขียนที่อาจหาไม่ได้จากมุมมองของรัฐและสื่อ เป็นภาพแทน “เสียง” ของคนธรรมดาสามัญที่ ต่างออกไปจากเสียงของรัฐและเสียงของสื่อ และเป็นภาพแทน “เสียงอุทธรณ์” ถึงความไม่เป็นธรรมที่ เกิดขึ้นจากความไม่เข้าใจของคนนอก รวมทั้งยังเป็นพื้นที่การเรียนรู้เพื่อทำความเข้าใจคนมลายูมุสลิม ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของพื้นที่นั้น แต่ถูกมองจากคนอื่นด้วยความไม่รู้ ทำให้มีโนทัศน์ (concept) และ มุมมองที่มีต่อคนมลายูมุสลิมแบบเหมารวม (stereotyped) กลายเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่บั่นทอนความ สงบสุขของคนบนแผ่นดินชายแดนใต้

ผู้วิจัยจึงเลือกวรรณกรรมร่วมสมัยประเภทนวนิยายและเรื่องสั้นเป็นกรณีศึกษาในการเรียนรู้และทำความเข้าใจคนมลายูมุสลิม โดยใช้แนวคิดชั้นติธรรม แนวคิดสันติภาพ และแนวคิดคุณค่าความเป็นมนุษย์ เป็นแนวทางการวิเคราะห์ร่วมกับการศึกษาความสัมพันธ์ขององค์ประกอบจากตัวบท นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้นำตัวอย่างและแนวทางการวิเคราะห์ดังกล่าวเชื่อมโยงสู่การเรียนรู้การสอนในรายวิชาการวรรณกรรมวิเคราะห์เพื่อให้นักศึกษาได้ฝึกวิเคราะห์เรื่องสั้นและถอดบทเรียนผ่านมุมมองชั้นติธรรม สันติสุข คุณค่าความเป็นมนุษย์ และการเรียนรู้การอยู่ร่วมกัน มิติวรรณกรรมจึงเป็นบทเรียนหนึ่งในการเรียนรู้และทำความเข้าใจคนอื่นที่แตกต่างจากตน ซึ่งอาจนำไปสู่การผสมผสานความเข้าใจอันดีต่อกัน การมองเห็นคุณค่าและการยอมรับคุณค่าของกันและกัน การรื้อฟื้นความสัมพันธ์เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของคนในสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมในภูมิภาคชายแดนใต้

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อเรียนรู้และเข้าใจคนมลายูมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้จากวรรณกรรมไทยร่วมสมัยประเภทนวนิยายและเรื่องสั้น (พ.ศ.2516– 2555) และเพื่อให้นักศึกษาถอดบทเรียนที่ได้จากประสบการณ์การวิเคราะห์เรื่องสั้นที่มีเนื้อหาและฉากของเรื่องอยู่ในบริบทจังหวัดชายแดนภาคใต้

คำถามการวิจัย

1. การวิเคราะห์นวนิยายและเรื่องสั้นไทยร่วมสมัยในแนวสหวิทยาการซึ่งเป็นการนำแนวคิดชั้นติธรรม แนวคิดสันติภาพ และแนวคิดคุณค่าความเป็นมนุษย์ มาทำความเข้าใจตัวบทวรรณกรรมร่วมกับการศึกษาความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆ จากตัวบท ทำให้เห็นปัญหาและสาเหตุที่นำไปสู่ความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้ในกรณีใดบ้าง อย่างไร นวนิยายและเรื่องสั้นดังกล่าวนำเสนอแนวทางการแก้ปัญหาความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้ในมิติใดบ้าง อย่างไร
2. การศึกษานวนิยายและเรื่องสั้นไทยร่วมสมัย โดยใช้แนวคิดชั้นติธรรม แนวคิดสันติภาพ และแนวคิดคุณค่าความเป็นมนุษย์ เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ ทำให้ได้เรียนรู้และเข้าใจคนมลายูมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ผ่านวรรณกรรมในแง่มุมต่างๆ อย่างไร
3. การถอดบทเรียนจากประสบการณ์การวิเคราะห์เรื่องสั้นที่มีเนื้อหาและฉากของเรื่องอยู่ในบริบทจังหวัดชายแดนภาคใต้ ช่วยให้นักศึกษามองเห็นปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในจังหวัดชายแดนภาคใต้ในประเด็นใดบ้าง และการศึกษาเรื่องสั้นตามแนวคิดชั้นติธรรม แนวคิดสันติภาพ แนวคิดคุณค่าความเป็นมนุษย์ และแนวคิดการเรียนรู้การอยู่ร่วมกัน นักศึกษาได้สะท้อนมุมมองสาเหตุของปัญหาและการแก้ปัญหาความขัดแย้งผ่านตัวละครในแง่ใดบ้าง และอย่างไร

ประโยชน์ของการวิจัย

1. ผลการวิจัยเปิดประเด็นให้คนในสังคมได้ตระหนักถึงความขัดแย้งที่ดำรงอยู่ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเฉพาะความขัดแย้งระหว่างคุณค่าของกลุ่มคนที่มีอัตลักษณ์แตกต่างกัน ด้วยเหตุนี้ การเรียนรู้คุณค่าของแต่ละวัฒนธรรมจะนำไปสู่ความเข้าใจและยอมรับวิถีการดำรงอยู่ของคนที่แตกต่างกัน

2. ผลการวิจัยทำให้ได้เรียนรู้และเข้าใจคนมลายูมุสลิมผ่านตัวละครในแง่มุมต่างๆ อาทิ การรู้จักคุณค่าของตนเอง การเห็นคุณค่าของคนอื่นและคุณค่าที่คนอื่นมอบให้ การมีขันติธรรมเป็นหลักยึดเหนี่ยวจิตใจ เช่น ความรัก ความอดทน ความศรัทธา ความเข้าใจ การยอมรับคนอื่นที่ไม่เหมือนกับตนอย่างไม่มีอคติ ฯลฯ คุณธรรมเหล่านั้นคือคุณค่าของขันติธรรมที่คนมุสลิมถือปฏิบัติอยู่ในชีวิตประจำวัน ซึ่งอาจนำวิธีคิดและการแสดงออกตามวิถีศาสนาดังกล่าวไปปรับใช้เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงปรารถนาให้แก่เยาวชนในพื้นที่ ตลอดจนส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขของคนในสังคม

3. ผลการวิจัยนำไปสู่ความเข้าใจสาเหตุและปัญหาความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้มากขึ้น เช่น ปัญหาด้านเศรษฐกิจ ปัญหาด้านการประกอบอาชีพ ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับรัฐ ปัญหาผลกระทบจากกระบวนการพัฒนา ฯลฯ โดยเฉพาะปัญหาการพัฒนา ทำให้คนสับสนในคุณค่าของตนเองและสับสนในคุณค่าของคนอื่นจนขาดการเคารพต่อกัน ส่งผลให้ความขัดแย้งเพิ่มมากขึ้น ในทางตรงกันข้าม สันติสุขที่แท้จริงของคนมลายูมุสลิมคือความสุขจากข้างใน ทั้งความสุขในตัวของคนแต่ละคน และความสุขร่วมกันของคนในชุมชนที่พวกเขาดำรงอยู่ ข้อมูลดังกล่าวอาจนำไปประกอบในการกำหนดนโยบายและการวางแผนพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของคนในพื้นที่

4. ผลการวิจัยอาจนำไปต่อยอดในการจัดการเรียนการสอนวรรณกรรมในระดับอุดมศึกษา เพื่อเสริมสร้างทักษะเชิงบวกในการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นในสังคมที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม อีกทั้งการเรียนรู้คนมลายูมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้จากความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครในวรรณกรรมช่วยให้นักศึกษาเข้าใจสาเหตุของปัญหาความขัดแย้งและนำไปสู่การหาแนวทางแก้ไข ซึ่งเป็นการศึกษาเพื่อรับใช้สังคมอีกทางหนึ่ง

5. ผลการวิจัยนำไปสู่การพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้สู่สังคมสันติสุข เพื่อประโยชน์ทางวิชาการ เช่น เผยแพร่นวัตกรรมสู่สถาบันการศึกษา หน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

คนมลายูมุสลิม หมายถึง กลุ่มคนที่นับถือศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งเป็นผู้สืบเชื้อสายหรือเผ่าพันธุ์มลายู (Malay culture) ใช้ภาษามลายูถิ่นเป็นภาษาแม่และติดต่อสื่อสารกันในชีวิตประจำวัน

จังหวัดชายแดนภาคใต้ หมายถึง จังหวัดนราธิวาส จังหวัดยะลา จังหวัดปัตตานี จังหวัดสตูล และจังหวัดสงขลา 5 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเทพา อำเภอบันนังสวย อำเภอจะนะ อำเภอนาทวี และอำเภอสะเดา